

HET WOORD VAN DE WEEK

23 februari 1958

VERSCHIJNT WEKELIJKS

11e jaargang nr. 8

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Zoëven verschenen de 2e druk van:

„ECHT EN ONECHT IN GELOOF EN ONGELOOF”
van Prof. Dr. T. T. ten Have

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, tegen f 0,75 per exemplaar.
Giro, nr. 304960.

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— p. j., buitenland f 4,60 p. j., losse nummers f 0,25.

De mens en de macht

Wij kunnen tegenwoordig wel geen krant opnemen en geen nieuwsdienst aanzetten of de berichten over verdrijving van burgers uit het een of andere gebied komen op ons af. De trieste gebeurtenissen in Indonesië treffen ons volk uiteraard het meest, maar ze staan niet op zichzelf. De „displaced person” is een modern verschijnsel van kennelijk duurzame aard. Tienduizenden Witrussen, Joden, Tsjechen, Sudetenduitsers, Arabieren, Hongaren, Koreanen, Vietnamezen en wat voor landslui al meer woonden en wonen hetzij in kampen, hetzij in huizen, werkeloos of ingeschakeld, wrokkend of aangepast, in gebieden ver van hun geboortestreek, onvrijwillig gescheiden van hun land van herkomst.

Het zou onjuist zijn dit feit *uitsluitend* als een modern verschijnsel te zien. De geschiedenis heeft vergelijkbare feiten geboekt, zoals de verdrijving van de Moren en de Joden uit het fanatiek-roomse Spanje van de Habsburgers en de vervolging van de Hugenoten in Frankrijk. De voorbeelden zijn voor uitbreiding vatbaar. Zij bieden ons alle gelijkelijk het inzicht, dat een absolute vorst, uit bijgeloof, persoonlijke heerszucht of fanatisme destijds in staat is geweest tot maatregelen tegen weerloze onderdanen, waarmee hun bezit, hun veiligheid, hun toekomst, dikwijls hun leven gemoeid was. Dat die maatregelen enig voordeel brachten aan de overige staatsburgers was nauwelijks de bedoeling: waar de vorst absoluut regeerde, schiep hij ook recht en wet, en zijn persoonlijke willekeur kreeg dus politieke betekenis. Eeuwenlang heeft Nederland groepen van vluchtelingen binnen de landsgrenzen opgenomen, niet enkel omdat wij zo'n teerhartig volk zijn, maar vooral omdat ons land als een der oudste burgerlijke democratieën ter wereld het recht van de vorst op algehele zeggingschap over de onderdanen heeft ontkend. De afzwering van Filips in 1581 spreekt juist in dit opzicht heel duidelijke taal.

Het besef dat de onderdanen er niet zijn voor de vorst, maar de vorst voor de onderdanen, is sinds eeuwen gemeengoed geworden over heel de beschaafde wereld. Het heeft in z'n zegevierende ontwikkeling talloze vorsten hun troon, zelfs verscheidene van hen het leven gekost. Maar intussen heeft zich een proces afgespeeld, dat aan deze gang van zaken iedere zin dreigt te ontnemen. Natuurlijk is geen modern vorst meer gerechtigd zonder vorm van proces mensen te verbannen of gevangen te houden: maar wat de moderne vorst ontzegd is, dat veroorlooft zich de moderne staat. Het is wel goed zich ervan bewust te zijn dat de strijd tegen Filips II, tegen Karel I, tegen Lodewijk XVI, een verzet was tegen vorsten die in hun persoon de staat vertegenwoordigden, ja die de staat waren.

Het was bepaald *niet* zo, dat men zich kantte tegen de persoonlijke willekeur, omdat men meer voelde voor een onpersoonlijke willekeur. Men had bezwaar tegen iedere willekeur, men wenste bezit en leven bevrijd te weten van welke willekeurige bedreiging dan ook.

Maar de tragiek van de geschiedenis is geweest, dat men de staatsmacht is blijven zien als een bovenmenselijke grootheid, en niet als een eenvoudig instrument van menselijk handelen. Er is aan een regering niets mystieks, heiligs of verhevens. Regeren is een verantwoordelijk werk, omdat er belangen van miljoenen mensen mee gemoeid zijn, maar het is in beginsel niets verantwoordelijker dan de arbeid van een grootindustriële, een bankdirecteur of een atoomgeleerde. De staat is niet meer en niet minder dan een apparaat dat de gemeenschappelijke belangen van de onderdanen naar vermogen bevordert en hun onderlinge tegenstellingen en twisten naar vermogen beslecht. Heel de rest is mythologie.

Het is niet uitgesloten natuurlijk, dat de belangen van een overgrote meerderheid strijdig zijn met die van een bescheiden minderheid. Het zou onmenselijk en vooral

onmenskundig zijn, van de meerderheid te eisen dat zij haar inzichten en opvattingen zou prijsgeven, omdat er een kleine groep is die anders denkt. Neen, men mag dat niet eisen; maar dat de macht zelf van een meerderheid zich niet onbegrensd kan uitbreiden zonder in willekeur en tirannie te vervallen, is een feit van onbetwistbaar belang. Willekeur is niet afhankelijk van de getalssterkte der partijen, willekeur is onmiddellijk daar aanwezig, waar de zwakkere onderworpen is aan dwingende maatregelen die geen aanleiding vinden in zijn *persoonlijk* gedrag. Iedere overheid stelt bepaalde regels, waarvan de naleving bevorderlijk is voor de algemene orde, en waarvan de overtreding, als schadelijk voor deze orde, wordt bestraft. Ten eerste kan, op grond van dit beginsel zelf, geen bepaling zinrijk zijn die niet bijdraagt tot deze orde, maar die bijvoorbeeld beoogt, alle inwoners te doen overeenstemmen in geloof of partijpolitiek of afkomst of taal of huidskleur. De staat die zich uitdrukkelijk met zulke dingen bemoeit is even tiranniek als Filips II of zijn vorstelijke soortgenoten. Maar ten tweede mag niemand, zelfs indien men de staat toelaat zich met zulke particuliere zaken te bemoeien, dienaangaande worden gestraft, vervolgd, verbannen of geschaad, dan op grond van *persoonlijke* schuld.

Het ontstellende van de feiten die wij beleven, is vooral gelegen in het collectieve, dat is tevens het onpersoonlijke karakter ervan. Het is mogelijk, het is zelfs waarschijnlijk dat sommige Fransen in Tunis, sommige Nederlanders op Java, sommige Arabieren in Israël, sommige Negers in Zuid-Afrika zich verzetten tegen maatregelen die de meerderheid in die landen wenselijk acht. Het is echter volkomen zeker, dat andere Fransen in Tunis, andere Nederlanders op Java, andere Arabieren in Israël, andere Negers in Zuid-Afrika — en zo voort! — bereid zijn die maatregelen te aanvaarden en te gehoorzamen. En nog veel zekerder is het feit, dat tienduizenden van welk ras, welke taal, welke huidskleur ter wereld ook, eenvoudig niets anders willen dan met rust te worden gelaten, dan te leven in de eenvoudige eigen sfeer van gezin en arbeid en daarvan het elementaire geluk en leed te ondervinden.

De collectieve maatregelen zijn niet enkel treurig en wreed in hun gevolgen, ze zijn het al in hun oorsprong, omdat ze iedere redelijkheid en iedere relativiteit missen. Indien er een politiek conflict is tussen de regeringen van twee landen, moet dat dan gewroken worden op gezonden en zieken, op mannen en vrouwen, op grijsaards en kinderen, op ondernemers, ambtenaren en stakkers gelijkelijk? Opeens verdwijnen alle onderscheidingen die mens van mens fundamenteel doen verschillen, opeens wordt men met mensen die op duizend punten anders zijn in één groep gestouwd omdat er één punt van overeenkomst is. Het individu verliest z'n individualiteit, het is voor de paragraaf en het politiebevel van de staat niet anders meer dan onderdeel van de collectiviteit; van persoonlijke schuld of onschuld is geen sprake meer, de groep in z'n geheel wordt te gronde gericht, verbannen, uitgestoten of gediscrimineerd. Op deze manier wordt de mens het slachtoffer van de staat die hijzelf heeft geschapen. Hij vraagt niet naar het recht van de macht, hij aanvaardt dat de staatsmacht het recht van deze machtsoverschrijding in zich draagt. Maar zo'n machtsoverschrijding is geen zakelijke zaak. De staat mag een apparaat zijn, het zijn mensen die dit apparaat hanteren. Indien hun staat zich aan de mens vergrijpt, zijn zij het die dit vergrip hebben gewild of althans het hebben toegelaten. De concentratie van macht in handen van hen die het karakter missen om die macht menswaardig te gebruiken, is één van de allergrootste gevaren van onze tijd. De perfectionering van de overheidsdiensten, de perfectie van de techniek vooral maakt de moderne machtsuitoefening veel ingrijpender dan het absolutisme van enig vorst uit het verleden.

Voor de verleiding van het geld zijn duizenden bezweken; we lezen daarvan dagelijks in de pers. Maar om weerstand te bieden aan de verleiding van de macht, daartoe is een ongemeen veel hogere graad van weerstand nodig. In de jonge staten, die na eeuwenlange afhankelijkheid hun nationaal bestel moeten opbouwen, is het haast onvermijdelijk dat de dronkenschap van de macht de machthebbers verblindt, met alle tragische gevolgen van dien. Want ook zij verliezen hun menselijke waardigheid, meer zelfs dan degenen die zij tot slachtoffer maken. Hun eigen betrekkelijkheid, hun doodgewone en alledaagse menselijke tekorten, hun eenvoudige situatie van mens tussen twee miljard medemensen te zijn, gaat verloren. De biografie van alle grote dictatoren, of ze nu Napoleon heten of Mussolini, Stalin of Hitler, leidt tot eenzelfde conclusie, dat absolute macht corrupteert. Daartegen helpt uiteraard maar één middel: de absoluutheid van de macht zoveel mogelijk voorkomen en ongedaan maken. Dit betekent: een gezindheid aankweken, waarin het welzijn van het individu, de reële persoonlijke mens als allerhoogste norm en doel wordt erkend. Een gezindheid, die groepen, organisaties, partijen en staten ziet als ondergeschikt aan de functie ervan in dienst van de werkelijke mens. Men waarschuwt ons, humanisten, voor overschatting van de mens. Maar in de wereld van vandaag wordt alles overschat op de mens na, worden staat en

kerk en macht en geld en prestige overschat, worden al die in wezen afgeleide zaken overschat, en alles ten koste van de mens. Wie als mens de medemens verloochent of prijsgeeft is bezig met zelfverminking. Alleen als de wereld de uitweg vindt uit de macht en naar de mens, is zij gevrijwaard voor een eeuwige herhaling van de tragiek, waarvan wij de welhaast machteloze getuigen zijn.

Prof. dr. G. STUIVELING.

Lezingen voor de radio

- 2 maart   9.45 uur: Dr. J. P. van Praag (VARA)
                 „Mr. Iseki”.
- 3 maart   15.15 uur: Dr. L. van Gelder (AVRO)
                 De opvoeding en het gezin.
- 9 maart   9.45 uur: H. G. Cannegieter.
                 „Ik ben nu eenmaal zo!”
- 14 april   15.15 uur: Dr. L. van Gelder (AVRO)
                 De opvoeding in de school.
- 12 mei   15.15 uur: Dr. L. van Gelder (AVRO)
                 De opvoeding in de jeugdbeweging.

De tekst van deze lezingen is verkrijgbaar bij het Humanistisch Verbond, Oude Gracht 152, Utrecht door storting of overschrijving op giro nr. 30.49.60 of door insluiting van f 0,25 aan geldige postzegels.